

УДК 336.71(438+520+44+410+71)+338.124.4

Буряк О.П.,
к.е.н., доцент, здобувач кафедри економічної теорії
Львівська комерційна академія

ІНСТРУМЕНТИ ПОДОЛАННЯ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ У ПОЛЬЩІ, ЯПОНІЇ, ФРАНЦІЇ, ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА КАНАДІ

Buryak O.P.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., candidate for a degree
of the department of economic theory,
Lviv Academy of Commerce

INSTRUMENTS FOR OVERCOMING BANK CRISES IN POLAND, JAPAN, FRANCE, GREAT BRITAIN AND CANADA

Постановка проблеми. Як свідчить досвід, ринкова економіка передбачає в своєму розвитку періодичну появу таких явищ як циклічні кризи. Що стосується сучасної кризи, то вона виникла на ринках розвинутих країн та поступово охопила більшість країн світу, набула світового характеру. При цьому найбільшого удару зазнав фінансовий сектор економіки.

Сучасна світова криза зародилась у США. Зародившись як криза ринку нерухомості та похідних фінансових інструментів, вона доволі швидко зачепила Велику Британію, а згодом постраждали практично всі країни Європи.

Найбільше постраждали провідні країни світу з добре розвиненим фондовим ринком: США, Велика Британія, Японія, Німеччина. Своєю чергою криза зачепила країни, де не витримала тиску національна валюта. Зазнали також відчутних втрат країни з розвинутою фінансово-банківською системою, проте без серйозної основи в реальному секторі економіки, до яких відносять країни Балтії. Відповідно у сучасних умовах дослідження інструментів подолання банківських криз країнами з розвинутою банківською системою набуває особливої актуальності, що допоможе у розробці заходів подолання та запобігання їх розповсюдження у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, які стосуються інструментів подолання банківських криз у Польщі, Японії, Франції, Великобританії та Канаді досліджували такі вчені, як: А. Грабовський [3], Д. Гавард [4], В.С. Мироненко [5], С.К. Реверчук [7], В.М. Геєць [8] та ін. Однак у більшості наукових досліджень недостатньо уваги приділено саме специфіці інструментів подолання банківських криз. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому та практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження інструментів подолання банківських криз у Польщі, Японії, Франції, Великобританії та Канаді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна світова фінансова-економічна криза розпочалася внаслідок диспропорції між виробництвом і споживанням у 2007 році на ринках промислово розвинених країн світу. Криза зародилась в США у сфері нерухомості, але через високий ступінь глобалізації фінансового ринку вона поступово вразила всю економіку країни. Очевидно, що в умовах високого рівня взаємозалежності між всіма учасниками світового ринку негативні явища не могли оминати й інші держави.

Світова фінансова криза негативно позначилася на багатьох галузях світової економіки. Але, виходячи із специфіки організації діяльності в галузях, найбільшого впливу зазнала банківська галузь. Специфічність активів банку та банківські ризики, які є невід'ємними складовими середовища банківського бізнесу, при відсутності дієвого механізму їх впорядкування в умовах кризи, негативно позначилися на прибутковості банків та їх стійкості.

Фінансова криза 2008-2009 рр. торкнулася економік усіх країн світу, в тому числі й Республіки Польща. У першій половині 2009 р. масштаб кризи та кількість охоплених нею держав ЄС зростали. А що стосується Польщі, то у другому кварталі 2009 р. Польща залишилася єдиною серед європейських країн, де спостерігався приріст ВВП. Польський показник економічного зростання сягнув 1,2 %. Це був один з небагатьох додатних результатів розвитку у світі [6].

Однак зазначимо, що основним фактором, який насправді ефективно захистив Польщу від наслідків світової кризи, був значний фундамент економіки, збудований упродовж останніх 20 років економічних перетворень у країні. Послідовне реформування, яке великою мірою було пов'язане з підготовкою країни до членства в Європейському Союзі, дало державі стабільну, збалансовану структуру польської економіки, яка нелегко піддається змінам світової кон'юнктури [8].

Якщо розглядати основні фактори кризи в Польщі, то ними були:

1. Уповільнення зростання ВВП. У 2009 р. ВВП 38-мільйонної Польщі з урахуванням реальної купівельної спроможності становив 535 млрд. євро, приріст ВВП скоротився на 3,7 % порівняно з 2008 р. та на 5,5 % порівняно з 2007 р.

2. Збільшення безробіття порівняно з 2008 р. на 1,5 %, і станом на кінець 2009 р. – 9 %.

3. Суттєве зниження курсу національної валюти: злотий подешевшав відносно євро на 10 %, а відносно долара – майже на 30 % [6].

Для боротьби із кризою у 2009 р. в країні увійшли в дію окремі положення «Плану стабільності і розвитку», які були розроблені урядом Польщі. Відповідно до зазначеного плану передбачалося виділення:

– 14,2 млрд. дол. США на збільшення лімітів і гарантій Державного казначейства для банків;

– 7,14 млрд. дол. США для малого та середнього бізнесу з метою забезпечення їхньої кредитної спроможності [6].

Доцільно відзначити і надійну польську банківську систему, яка під час кризи не похитнулася. Таку ситуацію можна пояснити тим, що польський банківський сектор не є значно залежним від ситуації на американському банківському ринку, оскільки лише 7 % закордонних інвестицій у польському банківському секторі походить зі США.

Відмітимо і те, що на відміну від інших західних країн, польські банки не використовували ризикових фінансових інструментів, наприклад, таких як деривативи. Також польські банки не надавали ризикових іпотечних кредитів. Як зазначає Грабовський А. [3], свою діяльність банки базували на співвідношенні банківських вкладів до наданих кредитів.

З наведеного вище можна зробити висновок, що внутрішніми причинами прояву стабільної економічної ситуації Польщі в умовах кризи були:

– виважені дії уряду, які поєднувались з врівноваженою структурою економіки;

– надійна банківська система, яка не похитнулася під час кризи та використання внутрішнього потенціалу ринку.

Що стосується зовнішніх чинників, то до них можемо віднести такі: використання фінансових ресурсів ЄС на розвиток інфраструктури, людського капіталу, інноваційні технології, охорону навколишнього середовища, регіональний розвиток та модернізацію сільського господарства.

Розглянемо також антикризову програму Японії. Уряд країни в рамках антикризової програми у банківській сфері намагався протидіяти зростанню сили єни, оскільки сильна єна заважає японським виробникам-експортерам. З цією метою діяла урядова програма надання доларових паперових кредитів, яка мала сприяти стимулюванню японських компаній. На бюджетний рік (березень 2012 р. – березень 2013 р.) програма становила 127,81 млрд. дол. В країні була передбачена наступна схема: японський банк міжнародного співробітництва отримує долари за низьким курсом зі спеціального рахунку Уряду і пропонує їх компаніям, які планують купівлю зарубіжних компаній і надійних енергетичних ресурсів. На нинішній час цей банк уже надав кредитів на суму 890 млрд. єн компаніям, які уклали 15 угод, і планує видати ще 410 млрд. єн на здійснення 12 угод [9].

З метою захисту від впливу боргової кризи в Єврозоні Японія планує створити нову систему кредитування в азійському регіоні. За основу нової системи буде взята структура МВФ і створять її на основі валютних резервів країн АСЕАН (Асоціація країн Південно-Східної Азії), Китаю, Південної Кореї і Японії [10].

Водночас Банк Японії на бюджетний рік (2012-2013 рр.) залишив обмінну ставку на рівні 0-0,1% річних. Окрім того, затвердив програму на суму 879 млрд. єн. для викупу активів і надання кредитів. При цьому планувалося більше викуповувати короткострокових цінних паперів, але зменшувати обсяг операцій з цінними паперами з фіксованою ставкою [1].

Доречно зазначити і те, що Японія вперше за останні 30 років завершила 2011 р. з борговим дефіцитом (32 млрд. дол.). Це зумовлено тим, що імпорт товарів зріс за 2011 р. на 12%, а експорт – на 2,7%. Основні причини цього дві: руйнівні землетрус і цунамі; зростання курсу єни [2].

Своєю чергою розглянемо досвід Франції щодо врегулювання економічної ситуації внаслідок економічної кризи.

Слід відмітити, що у Франції на досить високому рівні збереглося державне регулювання економіки. В країні, незважаючи на заперечення з боку інших учасників Європейського Союзу, з 2008 року проводиться великомасштабна підтримка промисловості країни. Основна фінансова допомога держави сконцентрувалася на пріоритетних галузях економіки, а саме: авіабудуванні та автомобільній промисловості. Допомога надається у формі бюджетних трансфертів, пільгових кредитів, державних банківських гарантій і політики стимулювання продажів за допомогою бюджетних субсидій.

За рахунок бюджету Франція фактично погасила борги найбільш важливих для економіки підприємств, включаючи податкові борги. Францією також було вжито антикризові заходи і у сфері податкового регулювання та соціального забезпечення населення країни.

Як зазначає С. К. Реверчук [7], у Франції наприкінці 2009 р. дефіцит державного бюджету становив 6% від ВВП, тоді як у Великобританії – 9, у США – 14%, в Україні – 10%. Спад ВВП у Франції становив 1,2%, тоді як по всіх країнах ЄС (27 країн) – 2,4%, в Україні – біля 15%. Між тим економіка і банківництво Франції почали швидко виздоровлюватись і причинами цього були такі:

- країна дуже мало зорієнтована на експорт, тому скорочення експорту не дуже сильно вплинуло на економіку і грошову систему;
- економіка країни є соціально орієнтованою із значним державним сектором, в якому працює 20% населення, а не гарантовані робочі місця;
- в країні надаються допомоги по безробіттю, які становлять 75% від середньої зарплати. Мінімальна зарплата у Франції становить 1321 євро;
- рівень кредитної заборгованості населення Франції у 2 рази менший, ніж у США чи Великобританії. Це зумовлено тим, що умови надання кредитів були завжди жорсткими. Як результат, уряду Франції не довелося націоналізувати ще жодного банку;
- уряд Франції дуже швидко розробив і почав реалізовувати план антикризових дій. У плані наголошувалось на стимулюванні попиту, а не інвестицій.

У Франції не дало розбігтися кризі жорстке регулювання банків. Державний регулятор не рекомендує банкам видавати кредити, відсоткові виплати за якими будуть перевищувати 1/3 доходів позичальника. Це означає, що у Франції субстандартні кредити, які викликали кризу у США, неможливі. Закон забороняє банкам навантажувати позичальника кредитами, які явно приведуть його до банкрутства. Якщо це стається, то відповідає банк, а не позичальник. Як результат цього, банки дуже обережні у кредитуванні і тому за цих умов кредитного буму просто не може бути – банківський бізнес ведеться з огляду на пасиви. У 2007р. іпотечні борги становили 35% від ВВП, а у Великобританії – 87% від ВВП. Важливим є й те, що французи є схильними більше зберігати, ніж брати у кредит, тому загальна заборгованість населення Франції була (2007 р.) у 2 рази меншою, ніж у США чи Великобританії [7].

З вищенаведеного можна зробити висновок стосовно того, що банківська система Франції є стійкою, оскільки в країні присутнє жорстке державне регулювання, консервативна політика банків і ощадливість населення.

Політика Великої Британії також зазнала змін у економіці у зв'язку зі світовою фінансовою кризою. У Великій Британії значна допомога надавалася в першу чергу фінансовому сектору, оскільки він є пріоритетним для англійської економіки. Державна допомога найбільшим британським банкам в умовах фінансової кризи за даними Національного статистичного управління Великої Британії перевищила 1,4 трлн. дол.

Зазначена допомога включила в себе:

- рекапіталізацію низки великих банків;
- масштабне кредитування Банком Англії банківського сектора;
- введення системи державного страхування позик.

Серед антикризових заходів Великої Британії слід відмітити і податкове регулювання та стимулювання розвитку промислового сектора.

Як зазначає Гавард Девіс [4], під час світової фінансової кризи (2007-2009) довір'я британців до банків істотно не знизилось і було більшим, ніж до держави. Водночас населення більше довіряє звичайним банкам, а не фінансовим супермаркетам.

Переймаючи досвід Німеччини, уряд країни прагне посилити державний сектор банківництва і має намір створити на базі поштових відділень Королівський державний ощадбанк.

Держава взяла активну участь в оздоровленні банків, придбала 70 % акцій Ройаль Банк Скотланд, Лойдс банк і HBOS отримали десятки мільярдів фунтів стерлінгів державної підтримки і нині частка держави у цих банках становить понад 40%. Однак, на думку британських урядовців, це не є одержавленням банків, а є їх оздоровленням, оскільки пізніше їх держава продасть у приватну власність і на цьому ще й заробить, а не тільки поверне вкладені кошти.

Серед заходів держави щодо підтримки «хворих» банків, на думку С. К Реверчука [7], основними були такі:

- страхування 90% кредитів, які видали банки;
- дозволено ЦБ викупити погані активи банків на суму 50 млрд. ф. ст.;
- дозволено ЦБ створити на 150 млрд. ф. ст. електронних грошей (емісія), на які можна купити цінні папери уряду.

Зрозуміло, що всі ці заходи є ризикованими: якщо економіка не запуститься, то може виникнути стагфляція – інфляція одночасно із спадом економіки. Особливістю державної підтримки банків у Великобританії є те, що ЦБ організував її секретно, і розповів про це опісля, коли банки виздоровіли, одужали.

Між тим ЦБ Великобританії задумував реалізувати банківську реформу, яка за своїм змістом є несподіваною і контрверсійною. Її автор Мервін Кінг.

На думку В. С. Мироненко [5], ЦБ мав на меті реалізувати пілотний проект, який пізніше буде поширений на інші британські банки. І три банки, в статутний капітал яких зайшла держава: Ройаль Банк, Лайдз банкінг, Норзерн рок, отримали директиву щодо їх поділу на частини. Одна частина банків буде продана, а на основі других частин будуть створені три нові банки. У Меморандумі Банку Англії записано, що «уряд і в подальшому буде дробити банки, щоб вони не ставали дуже великими і могли

збанкрутувати». Інакше кажучи, ідея полягає в тому, що Уряд хоче не допустити в майбутньому укрупнення банків до таких розмірів, які виключають їх банкрутство. Адже у банків-гігантів виникає відчуття безкарності, оскільки вони впевнені, що держава все рівно прийде на допомогу. Тому й ці банки схильні йти на збільшення ризикованості операцій. Задум ЦБ в тому, щоб до 20-ти найбільших банків застосувати заходи, які сприятимуть зниженню банківських ризиків за допомогою регулювання і збільшення капіталу самі по собі не можуть відвернути збої у банківській діяльності і тому доцільно розмежовувати банківську посередницьку та спекулятивну діяльність.

Окрім того, ЦБ хоче посилити конкуренцію у банківському секторі після його порятунку державою. Програма розрахована на 5 років. При цьому жоден із самостійних великих банків не зможе купити частину націоналізованих банків, купувати їх мають тільки небанківські установи.

Самі банки не в захопленні від цих планів ЦБ і тому намагаються уникнути державного втручання та поділу на дві частини. Як результат, вони самі передають свої проблемні активи та непрофільні активи: агентства з нерухомості, компанії з управління портфелем цінних паперів, страхові компанії, інвестиційні фонди тощо.

Епіцентром світової фінансової кризи (2008-2009 рр.) та сусідом Канади були США. Однак США не вдалося потягнути економіку та банківську систему Канади за собою, адже ознаки економічного спаду в Канаді мінімальні – 1,6%, тоді як у США – 2,4%, у Великобританії – 2,8% [7].

Важливо наголосити на тому, що в період світової фінансової кризи банки Канади приносили прибуток, а у листопаді 2008 р. банківську систему Канади світовими експертами було визнано найздоровішою у світі. Дальше у списку були Швеція, Люксембург, Данія та Австралія.

У Канаді жоден банк не відчув серйозних проблем, спричинених кризою і не вимагав допомоги від держави. Уряд Канади затвердив і запустив програму викупу у банків застрахованих іпотек на суму 125 млрд. канад. дол. Але це було зроблено для того, щоб банки могли продовжувати конкурувати на рівних з іноземними фінансовими установами.

Така стійкість канадських банків до зовнішніх і внутрішніх загроз пояснюється:

1. Передусім традиційно консервативною політикою банків, яку вони проводили перед кризою. Коли всі банкіри світу йшли на ризики, канадських банкірів звинувачували у надмірній обережності і нерішучості. Але в результаті економічної кризи деякі країни (наприклад, Ірландія) хотіли б побудувати свою банківську систему за прикладом Канади. Банки були обережними при видачі кредитів, уважними при формуванні резервів та у політиці злиття і поглинання, мали міру у бонусній політиці, а також витрачали значні кошти на навчання банківських працівників

2. У Канаді переважає збалансований підхід до споживання та заощадження серед населення, домогосподарств, тобто жити в борг особливо не хочуть.

3. У Канаді всі установи підпорядковані єдиному регулятору – Офісу суперінтенданта фінансових установ. Окрім того, діяльність державного регулятора є жорсткою. У Канаді дуже складно втекти від виплат іпотеки, бо банк може вилучити, окрім житла, інші активи позичальника.

4. Державний бюджет Канади уже 20 років є бездефіцитним, а чистий борг держави становив 20% від ВВП, тобто в країні державні фінанси є здоровими. На 2009-2010 рр. урядом було виділено 52 млрд. канад. дол. (або 40 млрд. дол. США), що становить 3,3% від ВВП на такі заходи: на розвиток інфраструктури (дороги, склади, аеропорти); на заміщення витрат бюджету, які виникли після зниження податків з населення; на фінансування реальної економіки (автобудування, лісове господарство, альтернативна енергетика); на перекваліфікацію кадрів [7].

Висновки з проведеного дослідження. З вищенаведеного можна зробити висновок стосовно того, що внутрішніми причинами прояву стабільної економічної ситуації Польщі в умовах кризи були: виважені дії уряду, які поєднувались з зрівноваженою структурою економіки та надійна банківська система, яка не похитнулася під час кризи та використання внутрішнього потенціалу ринку.

Що стосується зовнішніх чинників, то до них можемо віднести такі: використання фінансових ресурсів ЄС на розвиток інфраструктури, людського капіталу, інноваційні технології, охорону навколишнього середовища, регіональний розвиток та модернізацію сільського господарства.

У Франції на досить високому рівні збереглося державне регулювання економіки. В країні, незважаючи на заперечення з боку інших учасників Європейського Союзу, з 2008 року проводиться великомасштабна підтримка промисловості країни. Основна фінансова допомога держави сконцентрована на пріоритетних галузях економіки, а саме: авіабудуванні та автомобільній промисловості.

З вищенаведеного можна зробити висновок стосовно того, що банківська система Франції є стійкою, оскільки в країні присутнє жорстке державне регулювання, консервативна політика банків і ощадливість населення.

Що стосується британського підходу до покращання корпоративного управління в банках в умовах фінансової кризи, то він є найбільш комплексним, адже передбачає використання як досить поширених у світі інструментів. Це свідчить про формування дійсно комплексного підходу на державному рівні до вирішення проблем корпоративного управління в банках. Саме комплексність є основною рисою рішень, які приймаються багатьма країнами світу, і в першу чергу Великобританією щодо вирішення зазначених проблем в банках.

Стійкість канадських банків до зовнішніх і внутрішніх загроз пояснюється таким: передусім традиційно консервативною політикою банків, яку вони проводили перед кризою; у Канаді переважає збалансований підхід до споживання та заощадження серед населення, домогосподарств, тобто жити в борг особливо не хочуть; у Канаді всі установи підпорядковані єдиному регулятору – Офісу суперінтенданта фінансових установ.

Банківська система є одним з найактивніших суб'єктів будь-якої країни. Вона доволі сильно інтегрована у її економіку та відіграє суттєву роль в її розвитку, оскільки у разі порушень головних принципів її функціонування, вона може стати джерелом економічної нестабільності в країні. Тому дослідження інструментів подолання банківських криз є об'єктивною необхідністю.

Розглянута в статті тема є актуальною та буде досліджуватись в наступних працях.

Література

1. Банк Японії підтвердив, що економіка відновлюється [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2012/07/12/329150/>
2. В Японії вперше за 30 років зафіксовано дефіцит торговельного балансу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2012/01/25/313832/>
3. Грабовський Анджей. «В інтересах української економіки є стабільність і передбачуваність політичної ситуації» [Електронний ресурс] / Грабовський Анджей. – Режим доступу: <http://ukrslovo.org.ua/>
4. Гавард Девіс. Кризис доверия / Гавард Дэвис. // Инвестгазета. – 2009. – № 26. – С. 40.
5. Мироненко В.С. Разгромным счётом / В.С. Мироненко // Инвестгазета. – 2009. – С. 50-51.
6. Польща – єдина країна ЄС, яка у 2009 році продемонструвала економічне зростання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wz.lviv.ua/>
7. Реверчук С.К. Грошово-банківські системи зарубіжних країн : навчальний посібник / С.К. Реверчук. – Львів: «Магнолія 2006». – 2011. – 258 с.
8. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ. – 2009. – 687 с.
9. Японія продовжить доларове кредитування приватних компаній [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2012/08/7/331518/>
10. Японія хоче створити структуру, схожу на МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2012/01/7/312126/>

References

1. The bank of Japan confirmed, that an economy recommenced, available at: [http://epravda.com.ua/news/329150\(access date April 13, 2014\)](http://epravda.com.ua/news/329150(access date April 13, 2014))
2. In Japan first for 30 years a trade balance deficit is fixed, available at: [http://epravda.com.ua/news/313832/\(access date April 10, 2014\)](http://epravda.com.ua/news/313832/(access date April 10, 2014))
3. Hrabovskyi, A. (2012), "There is stability and predictableness of political situation in interests of the Ukrainian economy", available at: [http://ukrslovo.org.ua/\(access date April 12, 2014\)](http://ukrslovo.org.ua/(access date April 12, 2014))
4. Gavard, D. (2009), "Crisis of trust", *Investnewspaper*, no. 26, pp. 40.
5. Mironenko, V. (2009), "By an eventual account", *Investnewspaper*, no. 12, pp. 50-51.
6. "Poland is the unique country of ES, which in 2009 year showed the economy growing", available at: [http://www.wz.lviv.ua/ \(access date April 10, 2014\)](http://www.wz.lviv.ua/ (access date April 10, 2014))
7. Reverchuk, S. (2008), *Hroshovo-bankivski sustemu zarubiznukh krain* [Money-bank systems of foreign countries], textbook, «Triada a plus», Lviv Ukraine, 128 p.
8. Heiets, V. etc. (2009),
9. *Socialno-ekonomichnyi stan Ukrainy* [Socio-economic state of Ukraine: consequences are for people and state : national lecture], textbook, «NVC NBUV» Kyiv Ukraine, 687 p.
10. "Japan will continue the dollar crediting of private companies", available at: [http://www.epravda.com.ua/news331518/\(access date April 10, 2014\)](http://www.epravda.com.ua/news331518/(access date April 10, 2014))
11. "Japan wants to create a structure, alike on IMF", available at: [http://www.epravda.com.ua/news/312126/\(access date April 10, 2014\)](http://www.epravda.com.ua/news/312126/(access date April 10, 2014))